

Selçuklu Devri ve sonrası mimarî geleneğinden söz edilebilmektedir. Eğer bu bölge yapıları belirli bir bütünlük içinde incelenirse, yanılma payı azalır ve Türk Mimarisi'nin gelişmesindeki aşamalar belirlenir. XI. yüzyıldan günümüze kadarki değişik ve zengin denemeler açıklığa kavuşur.

MİMAR SİNAN HAKKINDA ARAŞTIRMALAR II. (1)

Aygen BİLGE

- 1 — SÜLEYMANİYE'DEKİ SEBİL
- 2 — MİMAR SİNAN'IN TÜRBESİ İLE SEBİLİN MİMARİLERİ VE ONARIM HATALARI
- 3 — MİMAR SİNAN'IN GERÇEK VAKIFNAMESİ

1 — SÜLEYMANİYE'DEKİ SEBİL

Süleymaniye Camii'nin kuzeyinde, eski Ağakapısı -şimdiki Müftülük Dairesi ve Botanik Enstitüsü- önündeki meydanın yan tarafında bir sebil yer almaktadır. Üzerinde Mimar Sinan'ın açık türbesi bulunan üçgen şekilli setin ucundaki bu sebil hakkında çeşitli kaynaklar bilgi vermektedir. (Resim: 2). Bu kaynaklardan bir kısmı -belki de türbenin yanında bulunması nedeni ile- sebili Mimar Sinan'a malederler. Bazı kaynaklar ise sebilin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı konusunda kesin bilgi vermezler².

1. Mimar Sinan ile ilgili olan ve aynı başlığı taşıyan bir çalışmam, Mimarlar Odası yayın organı olan «Mimarlık» dergisinin 1969 senesi Mayıs sayısında yayınlanmıştır.
2. Sebili Mimar Sinan'a malederler :
Hüseyin Ayvansaraylı - Hadikâtül Cevâmi, 1281/1864-65 (basma) C.I, s: 19
Süleymaniye Camii konusunun sonunda: «Camii şerifin mimarı olan Mimar Sinan dahi Ağakapısı civarında bina eylediği mektep ve sebil mezaristanında müstakil türbesinde örf ile medfundur.»
Aynı eser, s: 199-200
«Mimar Sinan Mescidi der kurb-i Ağakapısı
Banisi meşhur mimar Sinan'dır. Ağakapısı kurbinde mektep ve sebili civarında müstakil türbede medfundur.....»
Ahmed Refik - Mimar Sinan, Kanaat Kütüphanesi 1931, s: 55.
«...Mimar Sinan İstanbul'da Ağakapısı civarında bir mektep, bir sebil, bir

Ancak Başbakanlık Arşivi'nde Sayın Zarfî Orgun'la bulduğumuz bir belgenin değerlendirilmesi ile sebilin bu şüpheli durumu ortadan kalkmaktadır. Belge, Murad III tarafından, sebilin inşa edilmesi için yazılmış bir emirdir.

Başbakanlık Arşivi, Maliyeden Devrolunan Defterler serisinde bulunan 7150 numaralı defterde, Sultan Süleyman'ın bazı hayratı için, 995-1003/1587-1594 seneleri arasında yapılan inşaat ve onarımlar ile ilgili konular yer almaktadır. Bu defterde bulunan 28 sıra numaralı³ ve baş tarafında

mescit ve mescidin civarında da bir mektep ve bir çeşme yaptırdı...» Aynı eser, s: 56

«... Süleymaniye Camii'nin bir köşesinde, kendi sebiline bitişik, küçük bir pencerenin demir parmaklıklarından bakıldığı zaman...»

A. Süheyl Ünver - Fatih'in Oğlu Bayezid'in Su Yolu Haritası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul, İstanbul 1945, s: 21

«... Yalnız Mimar Sinan'ın Süleymaniye Külliyesinin en altında sanki o eserin imzası gibi köşeye oturduğu hazire ve sebilinden dökmeçilere...» Aynı eser, s: 31

«Ağakapısı karşısında: Mimar Sinan'ın haziresi sebili: Haritada işaretli değildir. Şimdi mamurdur.»

İ. Hakkı Konyalı - Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948

Eserin yazarı, sebilin oraya hazireden sonra yapıldığını ileri sürmekle beraber, s: 113 deki fotoğrafın altına «Sinan'ın sebili» şeklinde açıklama yapmıştır.

Sebilin kimliğinin belli olmadığını belirtenler : İzzet Kumbaracılar - İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938, s: 63

«Mimar Sinan türbesi yanındadır. Mimar Sinan tarafından yapılmış olduğuna dair rivayetler var ise de kitaplarda böyle bir kayda tesadüf edilmemiştir...»

Tahsin Öz - İstanbul Camileri, Ankara 1962, s: 135

Külliye'nin sol tarafında köşe başında ufak sebil ile minimini mütevazı bir türbe görülür ki işte, büyük sanatkâr Koca Sinan burada medfunur...»

Celâl Esad Arseven - Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, s: 506

Yazar daha değişik bir görüş ileri sürüp, sebilin klasikten çok, yeni klasik üslûba ait olduğunu ileri sürmekle beraber, «Mimar Sinan Sebili» olarak isimlendirmektedir.

Ernst Egli - Sinan, Switzerland 1954, s: 77

Bu eserden de, Hammer-Purgstall'ın sebili Süleymaniye külliyesine dahil ettiği anlaşılmaktadır.

3. Deftere, biri yazıldığı devirde, diğeri Arşiv idaresi tarafından olmak üzere iki numaralama yapılmıştır. İkinci numaralama ilki ile aynı yaprakтан başlamadığı için, sebile ait emrin yazılı olduğu yaprağın asıl numarası 28 değil 25 dir.

Murad III'ün tuğrası çekilmiş olan emirde belirtilen hususlar kısaca şöyledir : Süleymaniye Camii yakınlarında oturan halktan bir kısmı henüz mimarbaşı bulunan ve o semtte oturmakta olan Mimar Sinan'a başvuruyorlar. Şikâyetleri, civarda çeşme olmaması, dilekleri ise mahalleye bir sebilhane yapılmasıdır. Bunun gerçekleşmesi için Mimar Sinan, halkın işlediği ve üç yol ağzında olan musalla yerine Sultan Süleyman ruhu için bir sebilhane yapılmasının uygun olacağını padişahın bilgisine sunuyor. Murad III de burada Sultan Süleyman ruhu için bir sebilhane yapılmasını kabul ederek, Sultan Süleyman vakfı mütevellisine, yapılacak sebilhanenin inşaat giderinin, vakfın fazla gelirlerinden karşılanmasını, inşaatın kusursuz yapılarak tamamlanmasından sonra gider defterini imzalayıp mühürleyip kendisine göndermesini emrediyor. (Resim: 1).

İşte bu emir sayesinde, Süleymaniye'deki sebilin ne için, nasıl, ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı açıklığa kavuşmaktadır.

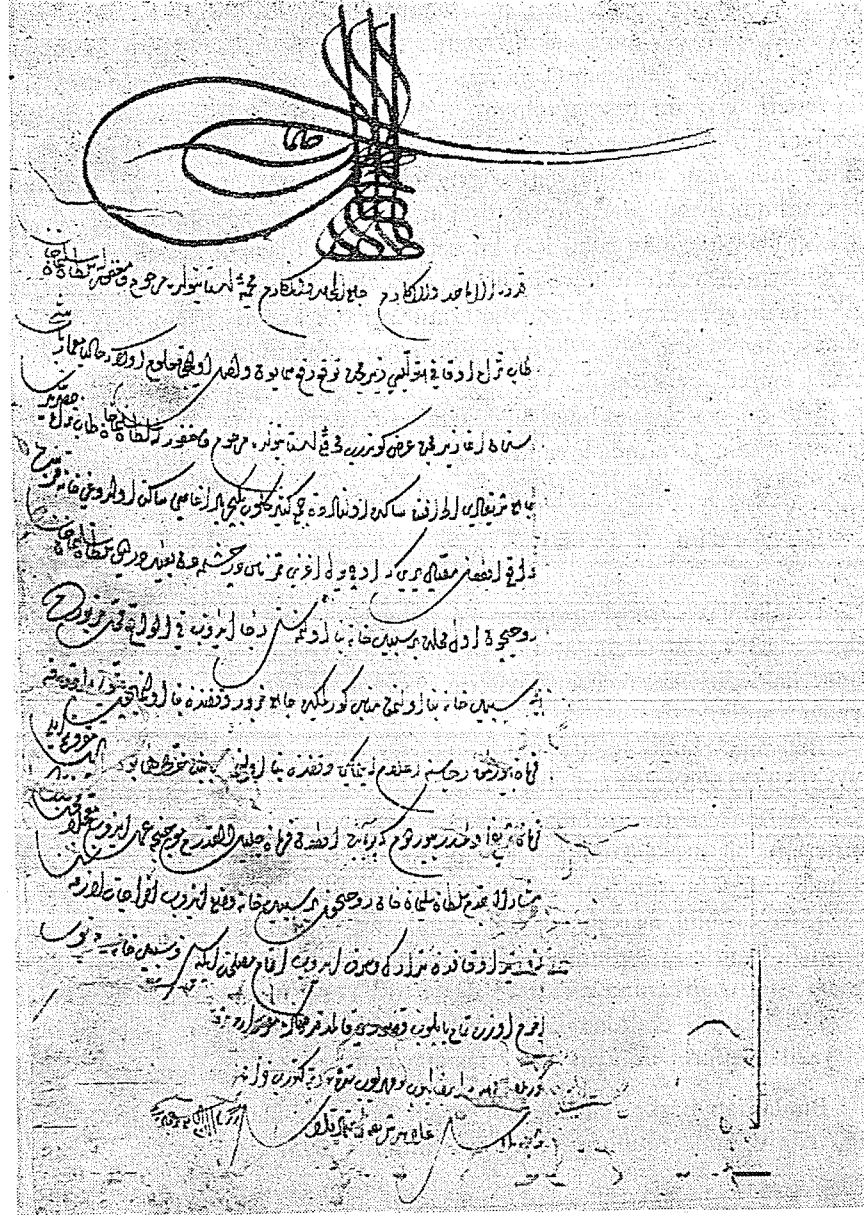
Belgenin Tarihi

Fotokopi ve transkripsiyonu ile bu sahifelerde yayınlanan sözü geçen belgenin 13 ve 14 üncü satırları ile alt taraftaki tarih kısmı yırtık ve okunamaz haldedir. Ancak bazı bilgilerin yardımı ile belgenin tarihini saptamak olanağı vardır.

Belgenin bulunduğu defter Sultan Süleyman vakfı ile ilgili olup, 995-1003/1587/1595 tarihleri arasındaki her senenin vakıf gelirleri, yapılan inşaat ve onarımlara ait toplam giderler ve yapılacak birkaç işe dair padişah emirlerinin bir araya konması ile oluşmuştur. Aralarında sebile ait belgenin de bulunduğu bu emirlerden yalnız bir tanesinin tarihi okunabilmektedir. 995/1587 tarihini taşıyan bu emir, sebile ait belgeden sonra sıra numarası almıştır⁴. Emirlerin bulunduğu defterin 995-1003/1587-1595 tarihleri arasındaki işleri kapsamına aldığı ve de yazıya konu olan belgenin sıralamada 995/1587 tarihli emirden önce geldiği belli olduğuna göre, sebilin inşası için yazılan emirin de aynı tarihi taşıdığı ortaya çıkar.

Bunlardan başka, emirde adı geçen Mimar Sinan'ın 996/1588 de öldüğü göz önünde tutulursa, belgenin tarihinin 995/1587 olması olağandır.

4. Not (3) de belirtildiği gibi her ne kadar defterde iki numaralama yapılmış ise de sıralamada bir değişiklik olmamıştır. 995/1587 tarihini taşıyan emrin defterdeki yaprak numarası 31, sebil ile ilgili emrininki ise 28 dir.

Resim 1. Sebül ile ilgili belge'nin fotokopisi ve transkripsiyonu.

Resim 1 deki belgenin transkripsiyonu :

Murad III Tuğrası

- 1 — Kıdvetül-emacid vel-ekârim cami'ül-mecamid vel-mekârim mahmiye-i İstanbul'da merhum ve mağfurleh Sultan Süleyman han bında hattı hümayun-ı inâyet makrunum ile
- 2 — tâbe serahü evkafı mütevellisi ziyde mecdühü tevki'i refi'i hümayun vasıl olıcak malûm ola ki hâliya Mimarbaşı
- 3 — Sinan Ağa ziyde mecdühu arz gönderüb mahrusa'i İstanbul'da merhum ve mağfurleh Sultan Süleyman Han tâbe serahü hazretlerinin
- 4 — cami'i şerifleri etrafında sâkin olanlardan cem'i kesir gelip Yeniğeriler Ağası sâkin olduğu hane kurbinde
- 5 — vaki'olan musalla yeri ki üç yol ağzı ki memerr-i nâsdir çeşmeden baidir deyü Sultan Süleyman Han
- 6 — ruhiçün ol mahalde bir sebilhane bina olunmasın rica edüb filvaki' mahal-i mezburda
- 7 — bir sebilhane bina olunmak münasip görülmeğün cami'i mezbur vakıfndan bina olunmağičün müteveli-i evkafa
- 8 — ferman buyrulmak ricasına ilâm eylemeğün vakıfndan bina olunmak bında hattı hümayun-ı inâyet makrunum ile
- 9 — ferman-ı şerifim olmuşdur buyurdum ki bu babda olan ferman-ı celilül-kadrim mucibince amel edüb muaccelen mahal-i mezburda
- 10 — müşar-ül-ileyh ceddım Sultan Süleyman Han ruhiçün bir sebilhane vaz' edüb ihracat-ı lâzimesin
- 11 — zevaid-i evkaftan tedarik ve sarf edip itmam-ı maslahat eylesin ve sebilhane-i mezbur
- 12 — emrim üzere tamam yapılp kusur kalmadıktan sonra müfredat.....
- 13 — görülen ..... imzalayıp ve mühürleyip südde-i saadetime getirip...
- 14 — şöyle bilesin âlâmet-i şerife itımad kılasın tahriren fil-yövm-ül-rabi' ...

Belgede Sebil Yerinin Tanımı

Belgeye göre Mimar Sinan sebil yapılması için padişaha başvurduğunda, bu işe en uygun yeri, «... yeniçeriler ağası sakin olduğu hane kurbinde vaki olan musalla yeri ki üç yol ağzı ki memerr-i nâsdir çeşmeden baiddir....» şeklinde tanımlar. Yani Mimar Sinan, sebinin, yeniçeriler ağasının oturduğu hanenin yakınında bulunan ve halkın işlediği üç yol ağzındaki musalla yerine yapılmasını rica etmektedir.

Bu bölgenin tarihsel durumu ele alınacak olursa, sözü edilen yerler hakkında bazı sonuçlara varmak kolaylaşır. Bilindiği gibi Eski Saray 946/1540 senesinde yanmış ve Kanunî Sultan Süleyman'ın emri ile derhal onarılıp eski durumuna getirilmiştir⁵. Fakat çeşitli kaynakların anlattıklarına göre, 957/1550 tarihinde inşasına başlanan Süleymaniye külliyesi, Eski Saray'dan ayrılan topraklar üzerine inşa edilmiştir⁶. Yeniçeri ağası sarayının da, Eski Saray yerine inşa edildiğini Evliya Çelebi anlatmaktadır ki⁷, musalla yeri için de aynı durum söz konusu olmalıdır.

Yeniçeri ağası hanesinin XVII. yüzyıl başlarından beri, Süleymaniye'de, bugün Botanik Enstitüsü'nün ve Müftülük Dairesi'nin bulunduğu yerde olduğu kesinlikle bilinmektedir⁸. Ondan önce, söz konusu hanenin nerede olduğu kesinlikle saptanamıyorsa da, XVI. yüzyıl sonlarında Süleymaniye Camii civarında olduğu, sebille ilgili bu belgeye dayanarak ileri sürülebilir. Zira yeniçeriler ağasının evinin yanındaki namazgâhın çeşmeden yoksun olduğunu Süleymaniye Camii yakınındaki halkın söylemesi, söz konusu hanenin o tarihte o semtte bulunduğu delildir⁹.

5. Mustafa Cezzar - Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, İstanbul 1963, s: 331

6. Evliya Çelebi - Seyahatname I, Türkçeleştiren Zuhuri Danışman, İstanbul, 1969, s: 121.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı - Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Ankara 1945, s: 13

Ekrem Hakkı Ayverdi - Fatih Devri Mimarisi, İstanbul 1953, s: 286

7. Evliya Çelebi - Aynı Eser, s: 119, 121.

8. İsmail Hakkı Uzunçarşılı - Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I, Ankara 1943, s: 390

Aynı eser, s: 390 da verilen dip nota göre, yazarın özel kütüphanesinde bulunan ve XVII. asır başında yazıldığı ileri sürülen Kavânin-i Yeniçeriyân'da, yeniçeri ağasının oturduğu haneye «ağakapısı» dendiği de belirtilmektedir. Bilindiği gibi bugün burası aynı isimle anılmaktadır.

9. Belgede burası şöyle anlatılmaktadır :

«... mahrusa'i İstanbulda merhum ve mağfurleh Sultan Süleyman tâbe

Tanımda sözü edilen «üç yol ağzı» ve «yeniçeriler ağası hanesi»nin yerinin bugün için de aynı yerler olduğunu söyledikten sonra «musalla yeri» deyimini üstünde durmak gerekir. Musalla genel olarak namazgâh anlamına gelmektedir. Sözlüklerdeki karşılıklarına ve buradaki konu ile ilgili olan anlamına göre musalla, genellikle bir set şeklinde beliren, namaz kılmaya ayrılmış açık yer demektir¹⁰. Şu halde Eski Saray'ın yanması ve Süleymaniye'nin bitirilmesi (964/1557) arasında 17 yıl olduğuna göre bu süre içinde burada böyle bir namazgâhın bulunması herhalde gerekli idi. Sebil yerinin belgedeki tanımından çıkan anlam ise, burada bulunan namazgâhın, bu niteliğini külliye'nin tamamlanmasından sonra daha bir süre korumuş olduğudur. Zaten belgede namazgâhtan şimdiki zaman olarak, yani o sırada o görev için kullanılmakta olan bir yer olarak söz edilmektedir.

Bilinen diğer bir husus daha vardır ki, o da, musalla yerine yapıldığı düşünülen sebinin bitişiğinde Mimar Sinan'ın türbesinin yer aldığıdır. Bu bölüm, Mimar Sinan'ın sağlığında, kendisi tarafından sınırlandırılarak vakfedilmiştir. İ.H. Konyalı'nın «Mimar Koca Sinan» adlı kitabında «Sinan'ın ikinci vakfiyesi» adı altında yayınladığı Mimar Sinan'ın tek ve gerçek vakifnamesinde bu yer, «menzil-i mesfurun taraf-ı şimalisine muttasıl olan muhavvita ki ahcar-ı müşebbeke ile ahsen-i vaz' üzere bina olunup vâkif-ı mezbur medfen olmak için tehiyye olunmuştur vakfetti.....» şeklinde anlatılmaktadır¹¹. Buna rağmen belgede sebil yeri belirtilirken bu hususa hiç değinilmekte, tanımlama üç yol ağzında ve yeniçeriler ağasının evi yakınındaki musalla yeri üzerinde durularak yapılmaktadır.

Sebinin İnşa Tarihi

Mimar Sinan'ın -gerçek vakifnamesinin İ. H. Konyalı tarafından saptanan tarihinde bir yanlışlık yoksa¹²- öldükten sonra gömüleceği yeri 995/

serahü hazretlerinin camii şerifleri etrafında sakin olanlardan cemi kesir gelip yeniçeriler ağası sakin olduğu hane kurbinde vaki olan musalla yeri ki üç yol ağzı ki memerr-i nâsdir çeşmeden baiddir....»

10. Şemsettin Sami - Kamus-ül-âlâm, s: 1358

Musalla (ism-i müzekker, Arapça)

1— Namaz kılmaya mahsus açık set, namazgâh.

2— Camii şerif civarında cenaze namazı kılmaya mahsus mahal.

(Musalla taşı, seng-i musalla, namaz kılmırken cenazenin vaz' olduğu yüksekçe taş).

11. İbrahim Hakkı Konyalı - Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948, s: 73

12. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyesi» başlığı altındaki bölümde. s: 51-52

1587 den önce hazırladığı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre Mimar Sinan'ın, padişaha sebilin yapılacağı yeri önerirken kendi medfen yerinden söz etmesi ilginçtir. Buna dayanarak sebilin, vakıfnamenin hazırlanmasından, yani 994/1586 dan önce inşa edilmiş olması da düşünülemez. Çünkü hem belgenin tarihi 995/1587 olarak saptanmıştır, hem de Mimar Sinan vakıfnamesinde evin ve medfen yerini tanımlarken orada bir sebilin varlığından hiç söz etmemiştir¹³.

Bugünkü görünüşü ile hazirenin bulunduğu bölümü bir musalla yeri karakteri göstermekte olup, inşasından önce sebilin yerini de içine aldığı söylenebilir. Bu durumda sebilin, üzerinde hazirenin yer aldığı namazgâh setinin uç kısmına inşa edilmiş olması gerekmektedir. Fakat aslında 995/1587 tarihinde bu köşenin durumu, özellikle musalla yeri ile Mimar Sinan'ın medfeninin sebil ile ilişkileri bakımından tam olarak aydınlık değildir. Bunun sebeplerinden biri de topluluğun ilmî değil keyfî davranışlarla onarılmasıdır. Dolayısıyla Mimar Sinan'ın medfen yerinin mi, yoksa sebilin mi daha önce inşa edildiği yapıların bugünkü durumundan anlaşılacaktır ki bu konuya ileriki satırlarda değinilecektir.

Herşeye rağmen sonuç olarak, belgenin tarihi ile mimarî karakterler sayesinde söylenecek tek husus, sebilin Murad III. ün emri ile 995/1587 yılında inşa edildiğidir.

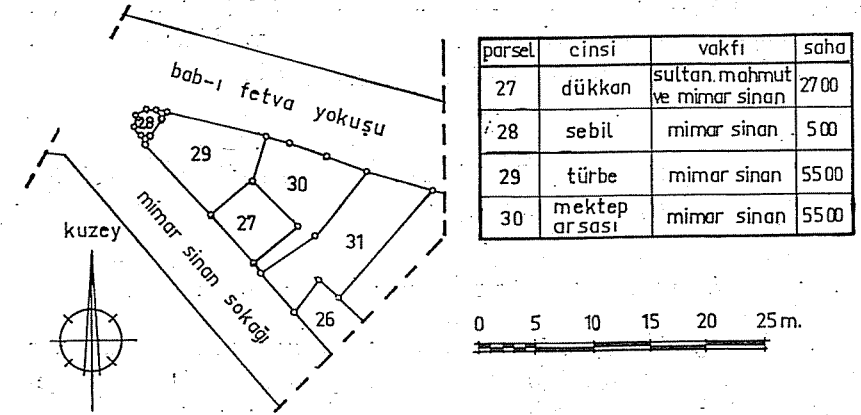
Sonuç

Başbakanlık Arşivinde, Maliyeden Devrolunan Defterler arasında bulunan 7150 numaralı defterdeki bir emir sayesinde Süleymaniye'deki sebilin, halkın ve Mimar Sinan'ın önerileri üzerine, Murad III. ün emri ile, Kanunî Sultan Süleyman'ın ruhu için ve halk yararına inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu eserin ön hazırlıklarının Mimar Sinan tarafından yapıldığını ve yüce mimarın son çalışması olduğunu söylemek de mümkündür.

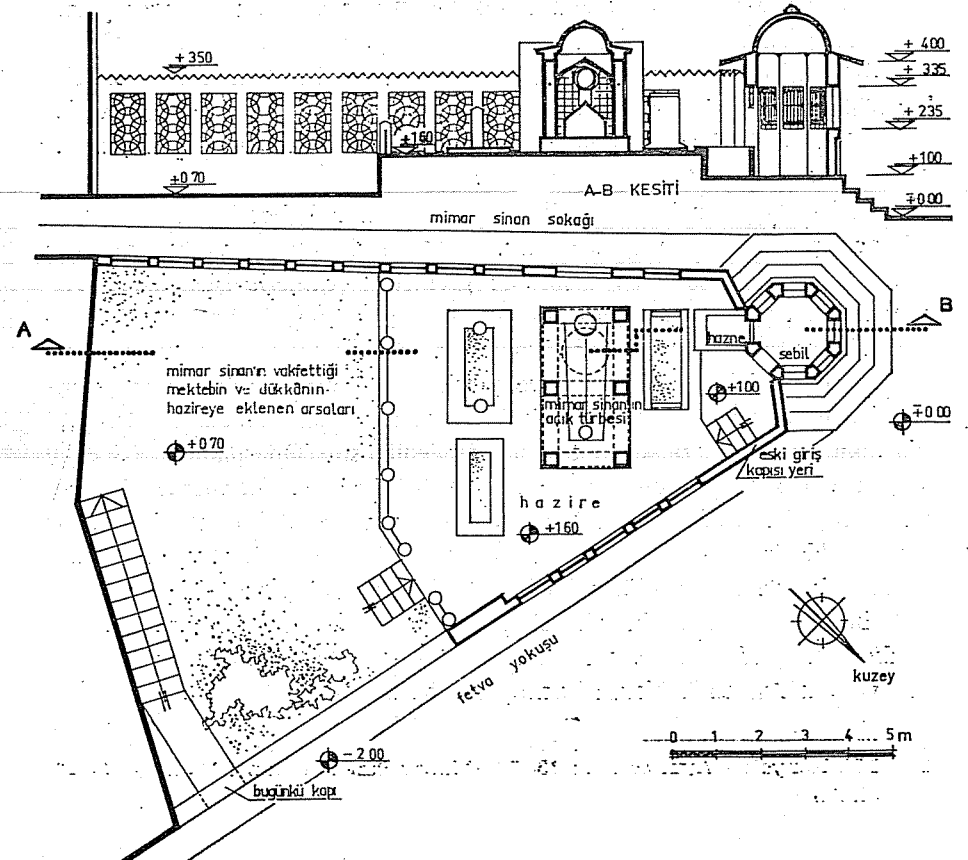
Bir anda 400 seneyi geçip bu güne dönülecek olursa görüldü ki, sebilin durumu oldukça ilginçtir. Zira sebilin yaptırılan Murad III., ruhu için yapılan Kanunî Sultan Süleyman olmakla beraber, sebil bugün tapu kayıtlarında Mimar Sinan vakfı olarak gözükmektedir. (Şekil: 1). Halbuki Mimar

Burada vakıfnamenin tasdik tarihi, bu işlemi yapan Kadıasker İvaz Efendi'nin görev ve ölüm tarihleri ile Mimar Sinan'ın Ayakapısı'nda yaptırdığı geçmenin tarihine dayanarak 994/1586 olarak saptanmaktadır.

13. İ.H. Konyalı - Aynı eser, «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyesi» bölümünde, s: 72-73, 78

Şekil 1: Tapu kayıtlarına göre topluluğu oluşturan parsellerin durumu.

Şekil 2: Süleymaniye'deki ufak topluluğun bugünkü durumunu ve özellikle zemindeki kot farklılıklarını gösteren plan ve kesiti.

Sinan'ın bilinen vakıfnamesinde, sebil vakfettiğine dair hiç bir kayıt yoktur ama bitişindeki medfen yerinden söz edilmiştir. Kısacası bilinenler yetersiz olduğundan konu kesinlikle aydınlığa kavuşmamaktadır.

2 — MİMAR SİNAN'IN TÜRBESİ İLE SEBİLİN MİMARİLERİ VE ONARIM HATALARI

Mimar Sinan'ın Türbesinin Mimarîsi

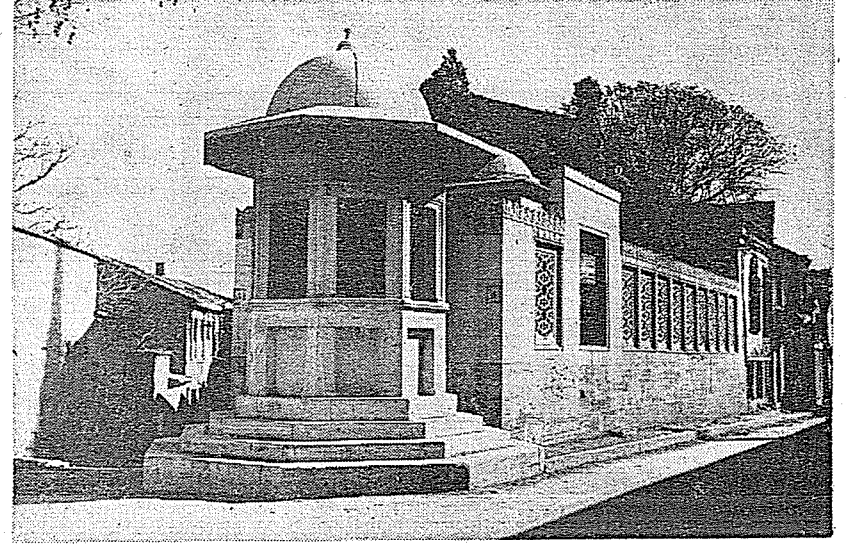
Yukarıda değinildiği gibi Mimar Sinan'ın türbesi, aslı namazgâh olan üçgen şekilli setin üzerindeki hazirede yer almaktadır. Hazire mermer şebekeli taş bir duvar ile çevrilidir (Şekil : 2). Altında Sinan'ın sandukası bulunan türbe, altı ayaklı, dikdörtgen şeklinde ve yanları açık, yani bir baldakendir. (Resim: 3, 3a). Devrinin açık türbeleri arasında dikdörtgen plânla fazla karşılaşmadığı gibi, üst örtüsü de değişiklik göstermektedir. Yuvarlak yivli altı ayakla, yine içiçe yivli altı basık sivri kemerin taşıdığı sakafın bir bölümünde ufak bir kubbe yer almıştır. (Resim: 4). Mermer sandukanın baş tarafı hizasında bulunan bu kubbe ile türbenin üst yapısı çok değişik bir durum göstermiştir.

Kefeki taşından inşa edilmiş olan üst örtünün kubbesi çok sadedir ve iyi bir işçilik örneği göstermektedir. Kubbe stalaktitlerle ayağa geçmekte olup, sakafın altındaki düz kısım ise geometrik şekillerle işlenmiştir. (Resim: 5,5a). Sanduka mermerdendir ve baş tarafın ön yüzünde rumî süslemeli bir taş işçiliği göze çarpmaktadır.

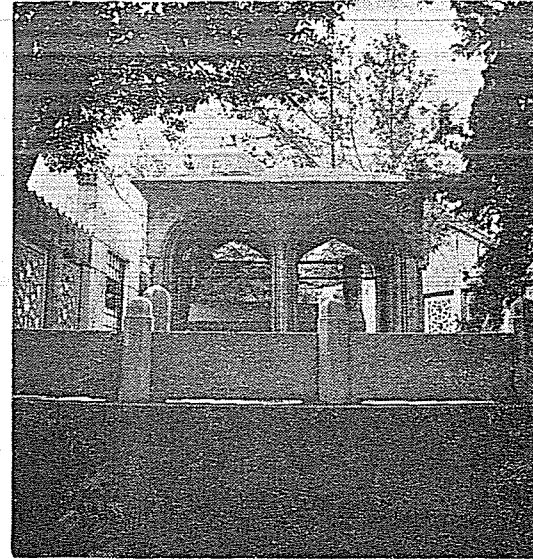
Türbenin içinde bulunduğu ve şebekeli bir duvarla (ahcar-ı müşebbeke) Sinan tarafından etrafı çevriltilip medfen olarak vakfedilen hazirenin bugünkü set duvarları kefeki taşı ile inşa edilmiştir. Onarımından önce bu kısmın moloz taştan olduğu bilinmektedir. Şebekeler ise mermerdendir; Fetva Yokuşu tarafındakiler değişik, Mimar Sinan Caddesi tarafındakiler ise aynı şekildedirler. Duvarların üst kısmında, yalnız dışı işlenmiş olmak üzere taç şeklinde bir friz dönmektedir. (Resim: 2, 6, 6a).

Bu arada özellikle belirtilecek bir durum vardır; Mimar Sinan sadece, medfeninin içinde yer alacağı hazireyi -etrafını duvarla çevirterek- hazırlamış ve vakfetmiştir¹⁴. Yoksa hazirenin içindeki baldaken türbesini kendisi-

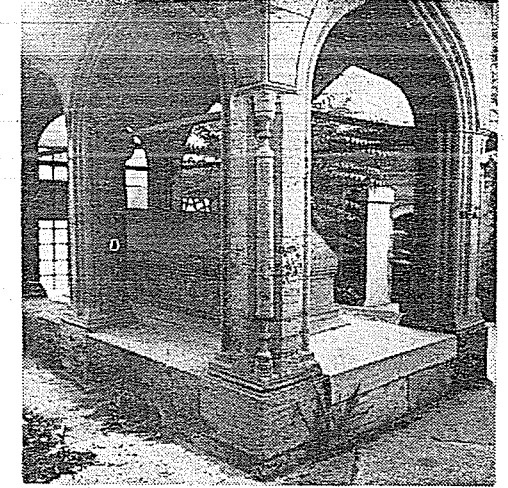
14. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 73, 78 «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyesi» bölümünde.

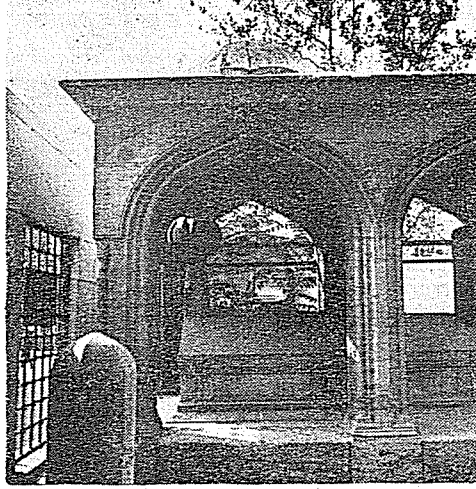
Resim 2. Süleymaniye'deki sebil ve Mimar Sinan'ın haziresinin bugünkü toplu görüntüsü.

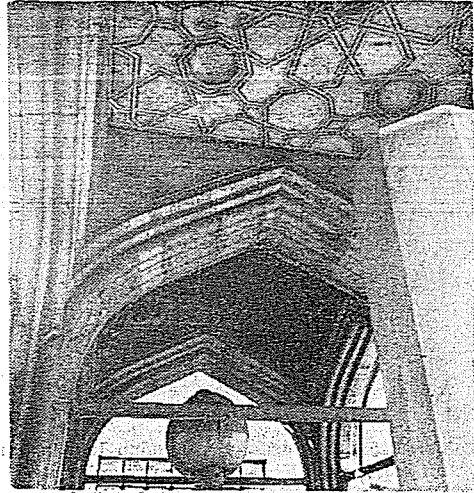
Resim 3. Mimar Sinan'ın hazire içindeki baldaken türbesi.

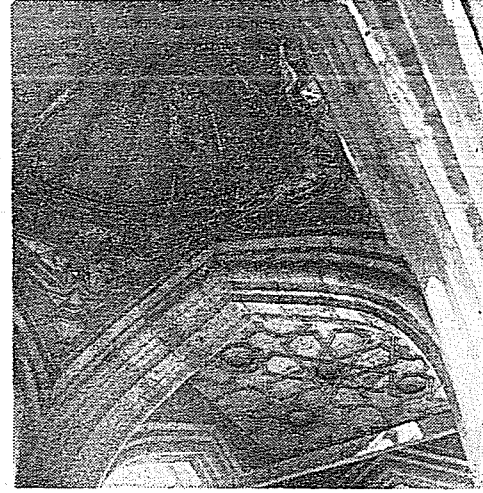
Resim 3a. Türbenin 6 ayağından birinin ayrıntılı görüntüsü. Köşelerdeki ayaklarda birer sütun ve bunların kum saati şeklinde kaide ve başlıkları vardır.

Resim 4. Türbenin baş kısmı. İççe silmelerle belirlenen basık sivri kemerler ve sakaftaki küçük kubbe görülmektedir.

Resim 5. Mimar Sinan'ın açık türbesinin içinin baş tarafa doğru görünüşü.

Resim 5a. Türbe sakafının düz ve kubbeli bölümlerindeki geometrik şekiller ve stalaktitler.

nin hazırladığına¹⁵ dair hiçbir kaynakta kayıt yoktur. Zaten türbesi Sinan'ın kendi eseri olsaydı, bütün eserlerini listelerle belirten ve yüce mimarın ölümünden sonra türbesine konulan kitabeyi hazırlayan arkadaşı şair ve nakkaş Saî, bu durumu da ihmal etmez, özellikle yazardı. Bu konuda karışıklık, vakıfnamedeki tanımlamalara göre hazire ile esas türbenin birbirinden ayırd edilememesinden de doğmaktadır.

Sebilin Mimarîsi

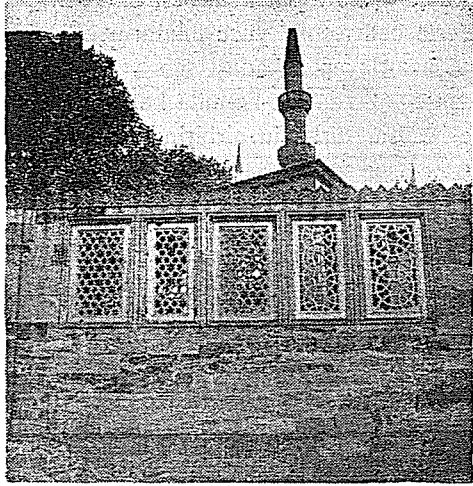
Sebil belgede belirtildiği gibi bir üç yol ağzında, yani göreceği işe en uygun bir yerde inşa edilmiştir. Genel görünüşü çok sade olan sebil, (Resim: 2, 7) her yönden gelenlere gayet kolay hizmet edebilecek sekiz köşeli bir plân şemasına sahiptir. Sekiz kenarın altısında yola açılmış sebil pencereleri yer almış, yedinci kenara giriş kapısı açılmıştır (Resim: 8). Bu kapının yanındaki sekizinci kenardan ise, sebilin çok ufak olması nedeni ile dışarıya yapılmış olan su hazinesine ayrı karakterde bir pencere ile bağlantı sağlanmıştır (Resim: 9, 9a). Giriş kapısı ve hazine penceresinin bulunduğu cephelerin yolla doğrudan doğruya bağlantısı yoktur. (Şekil: 2).

Sebilin hazireye göre daha alçak düzeyde inşa edildiği görülmektedir. (Resim: 8). Şu halde eski musalla yerinin düzeyi uygun ölçüde indirilmiş, sebil de birkaç kademe ile yoldan yükseltilmiştir. (Şekil: 2) Sebilin etek kısmında her yüz, iççe geçen dikdörtgenlerle hareketli hale getirilmiştir. Su dağıtılan yerin yani pencerelerin parapet kısmı çepeçevre bir silme ile belirlenmiştir. Taşıyıcı sistemde, klasik devir sebillerinin özelliği olan sütun ve kemer değil, doğrudan doğruya söve ve lento (düz atkı) sistemi kullanılmıştır. Bu nedenle sütun başlıkları da yoktur. Kubbe ve onun devamı olarak hafifçe kıvrılıp uzayan saçak ise sade ve sıvalıdır. Yine klasik devre uygun olarak duvar süslemesi görülmemektedir. (Resim: 7). Şebekeye gelince, klasik devir şebekelerinde görülen geometrik veya rumîli şekiller yerine, stilize ve uzunlamasına bitki motifi kullanılmış ve dökme demirden hazırlanmışlardır. (Resim: 9a). Yani, buna göre şebekeler ampir karakterine sahip olup buraya sonradan konmuş gibi gözükmedirler. Şu halde sebil, şebekeler dışında, bütünü ile klâsik devir görünümüne sahiptir.

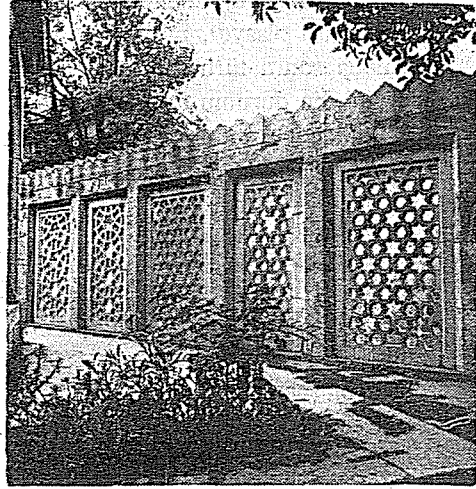
15. Örneğin aşağıdaki iki eserde, Sinan'ın açık türbesi kendi eseri olarak gösterilmektedir :

Ernst Diez - Türk Sanatı, Çev.: O. Aslanapa, İstanbul 1946, s : 145

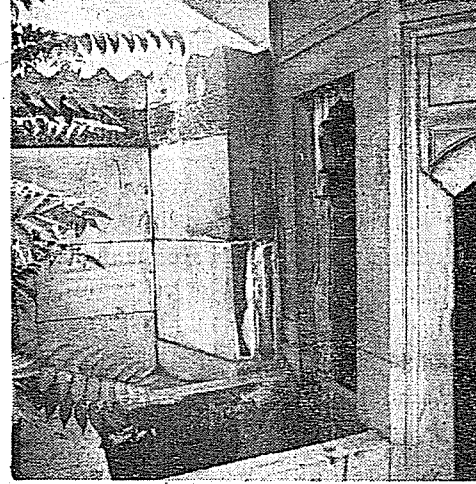
Spencer Corbett - Sinan. Kanunî Süleyman'ın Baş Mimarı, Çev.: N. Sinenmoğlu, Vakıflar Dergisi V, Ankara 1962, s: 198

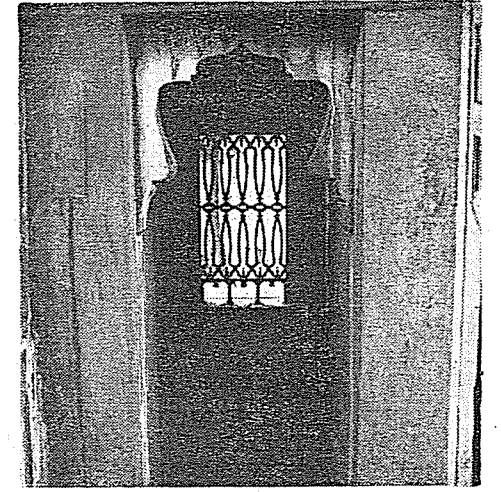
Resim 6. Hazire duvarının Fetva Yokuşu yönündeki değişik şekilli mermer şebekeleri. Bu cephedeki şebeke sayısında aslına göre fark olmamış, fakat hepsi yeniden yapılmıştır.

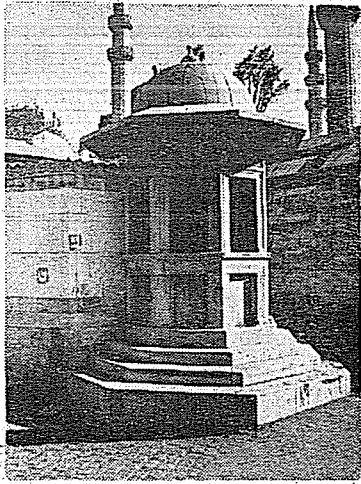
Resim 6a. Fetva Yokuşu yönündeki şebekelere hazirenin içinden bakış. Görüldüğü gibi hazire zemini şebekelerin hizasındadır. Tepedeki frizin iç yüzünde, aslının aksine olarak işleme yoktur.

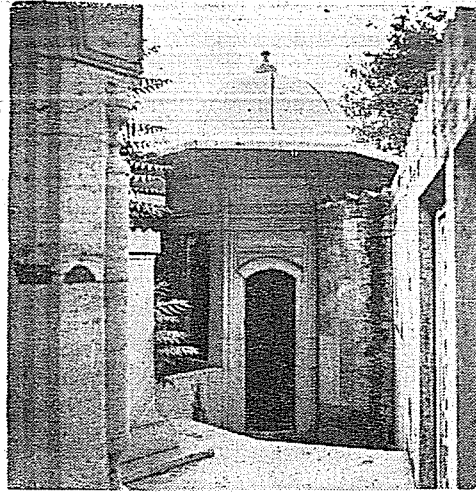
Resim 9. Sebilin su haznesi ve ana hacim ile bağlantısı. Onarım sonunda hazire duvarının sebil ile birleşme şekli fotoğrafta bellidir.

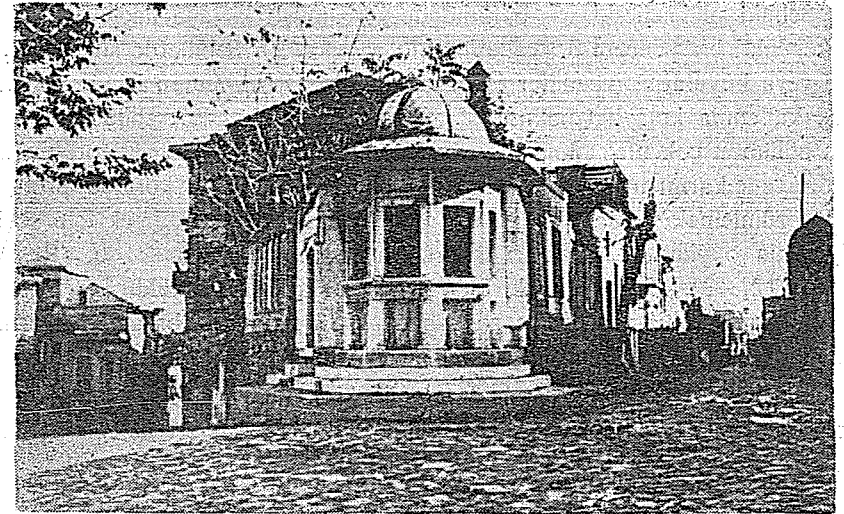
Resim 9a. Sebilin hazneye açılan orijinal şekilli penceresi. Dağıtım bölümündeki, geç devre ait madeni şebekeler de fotoğrafta görülmektedir.

Resim 7. Sadeliği ve iddiasız görünümü ile dikkati geçen Süleymaniye'deki sebil'e yoldan bir bakış.

Resim 8. Sebilin dağıtım bölümünün ve kapısının hazireden görünüşü.

Resim 10. Sebilin ve arkasında kısmen hazirenin 1920 lere ait bir görünüşü.

Topluluktaki Onarım Hataları

Mimar Sinan Türbesi ile hazire ve sebilden oluşan topluluğun 1933-34 senelerinde esaslı bir onarımı yapılmıştır. Fakat söz konusu bu yapılar, onarımları için sanat yönleri bir yana, belgesel bakımdan da gerektiği şekilde ele alınmamış, özellikle gerçek bünyeleri korunmamıştır.

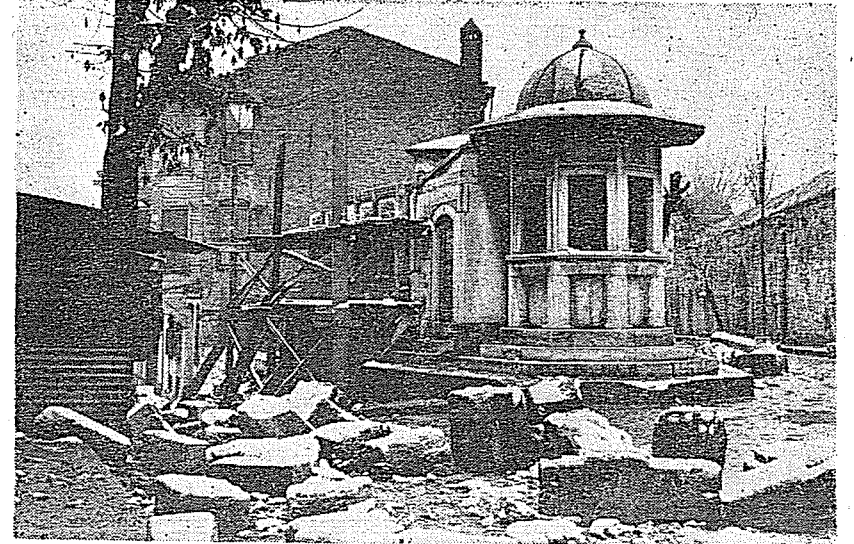
Onarım yanlışlıkları yönünden sebil ve hazire ile türbe ayrı ayrı ele alınabilir. Zira sebilin yol tarafında kalan bölümünün görünüşü fazla bozulmamışsa da, iç yapısında büyük değişiklikler olmuştur. Hazireye gelince, içindeki Mimar Sinan türbesinin karakteri aynen korunmuş, fakat çevre duvarlarında onarım öncesine göre çok değişik durumlar ortaya çıkmıştır.

1933 yılı onarımından önceki durumuna bakılacak olursa sebil, bugünkünden farklı özellikler gösteriyordu. (Resim 10, 11, 12, 13). Bir kere fonksiyonuna uygun olarak iki bölümden meydana gelmişti: dağıtım hizmetinin yapıldığı ana hacim ve giriş bölümü. Bu iki bölümü ile sebil, hazirenin dışında ve fakat ona bitişik olarak inşa edilmişti. Sebilin giriş kapısı Fetva yokuşunun başında yer alıyordu. Bu kapıdan üstü kapalı bir giriş bölümüne geçiliyordu. Onarımdan önceki yakın zaman içerisinde, çevre duvarları üzerinde bundan başka bir giriş kapısının varlığı bilinmemektedir. Dolayısıyla düzeyi sebile göre daha yüksek olan hazirenin sokak ile bağlantısının bu kapı ile sağlandığı düşünülebilir; fakat bu durumun orjinal çözüm olduğu söylenemez.

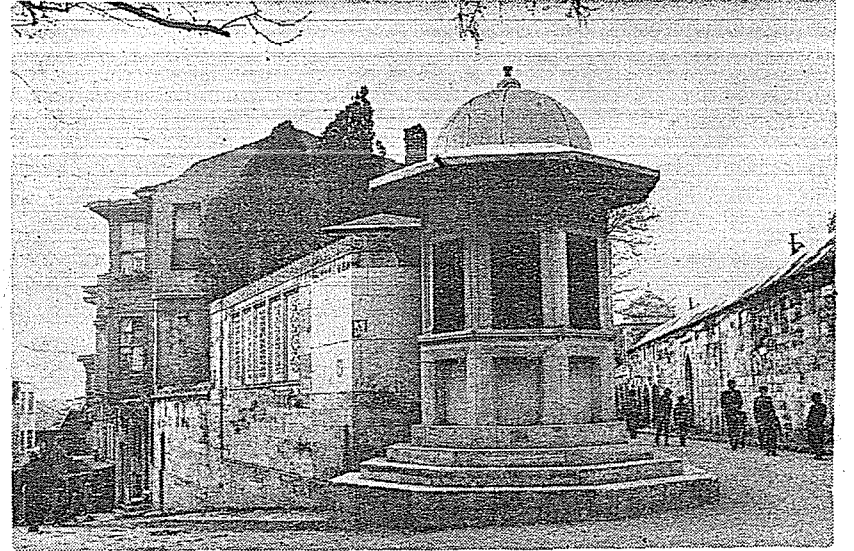
Sebilin su haznesi, giriş bölümünde yer almıştı ki, ana hacme bağlantısı kepenkli bir pencere ile sağlanıyordu. (Resim 9). Sebillerde su haznelerinin veya kuyuların, olanaklar ölçüsünde dağıtım bölümünün içinde yer alması, kullanma kolaylığı bakımından aranmıştır. Fakat bu sebilde söz konusu bölümün çok ufak olması, su haznesinin dışarıda yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, hazneyi dış etkilerden koruma problemini çözümlenmek ve üstü kapalı bir giriş bölümü elde edebilmek için sebil kubbesinin o yöndeki saçakları hazire duvarına kadar uzatılmıştır. (Resim 10, 11, 12, 13). 1933 yılındaki onarım sırasında ortadan kaldırılan bu üst yapının orjinal olup olmadığı tartışılabilir. 1933 senesinde başlanan onarım sonucunda sebilin bünyesinde yapılan değişiklikler şöylece özetlenebilir:

Bir kere sebilin Fetva Yokuşu başındaki mermer söveli -belki de orjinal- giriş kapısı ve önündeki basamaklar kaldırılmış, yeri kefeki taşı ile örülerek dış yüzü mermer kaplanmıştır. (Resim 11, 11a, 14).

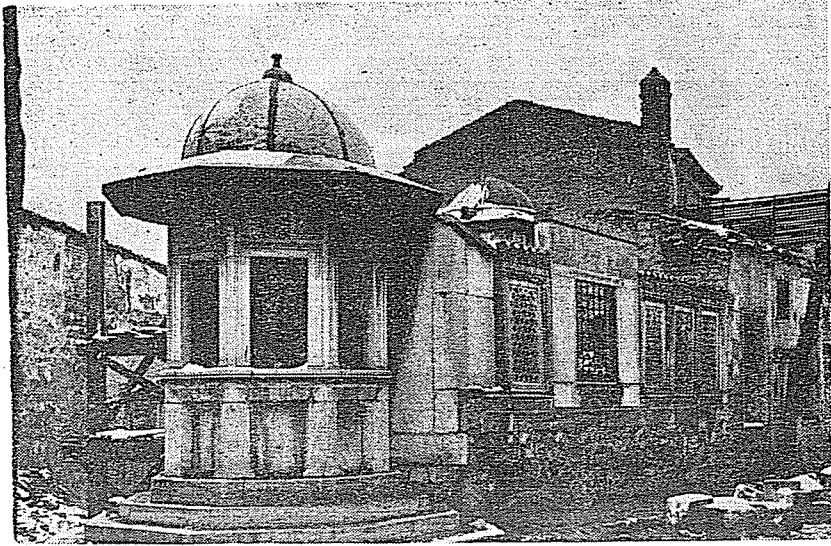
En önemlisi, apayrı iki bölüm olan sebil ve hazire, aralarındaki hazire duvarı ortadan kaldırılarak, tek bir hacim şeklinde ortaya çıkmıştır. Böy-

Resim 11. Sebil ve hazirenin 1933 yılı onarımına başlanırken Fetva Yokuşunun üst kısmından çekilmiş fotoğrafı.

Resim 11a. Sebil ve hazirenin 1971 de aynı yerden çekilmiş fotoğrafı. Özellikle sebilin giriş bölümünün gösterdiği değişiklik dikkati çekmektedir.

Resim 12. Sebül ve hazirenin 1933 onarımı başında Mimar Sinan Sokağı yönünden alınmış fotoğrafı. Sağdaki ufak yapı istiklâk edilerek yeri hazireye eklenmiştir. Resimdeki birleşme şekliinden sebilin oraya hazireden sonra inşa edildiği anlaşılmalıdır.

Resim 12a. 1971 de hazire ve sebile aynı yerden bakış. Sebilin arka kısmı kaldırılmış, hazire büyütülerek şebeké sayısı artmıştır. Zemini pencere hizasında olan hazire seti kesme taş görünümü almıştır.

lece hazire ile sebil bir bütün olarak görülmektedir ki, fonksiyonları tamamen ayrı olan iki bölümün böyle içiçe duruma getirilmesi ve özellikle otantik durumlarının bozulması yanlış bir davranış olmuştur. (Resim: 13, 8).

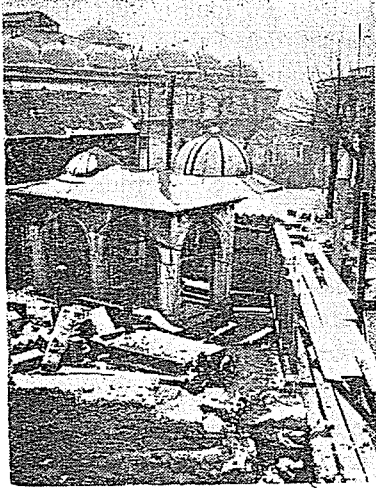
Topluluğun restorasyonunda hareket noktasının ne olduğu bilinmediği gibi, bugün saptanabilenlerin dışında daha ne değişiklikler yapıldığını -restorasyonla ilgili çalışmalar korunmadığından- belirtmek çok zordur. Örneğin sebilin suyunun nasıl sağlandığını anlamak bugün olanaksızdır. Zira hazireye gelen su taşıma olabileceği gibi, orada varlığı bilinen su yolundan yararlanıldığı da düşünülebilir¹⁶. İç bünyede meydana gelen, kapının kaldırılması, hazire duvarının yıkılması, saçakların uzatılmasından oluşmuş üst örtünün kaldırılması gibi plânla ve görünüşle ilgili değişikliklerin yanında, sebilin ana hacmi yani su dağıtılan bölüm aynen korunmuştur.

Hazireye gelince; burada bulunan Mimar Sinan türbesi orjinal şekli ve detayları korunarak onarılmıştır. Fakat hazirenin çevre duvarlarının görünüş ve nitelikleri tamamen değişmiştir.

Orjinal duruma göre hazire, aslı musalla olan bir set üzerinde yer almaktadır. Bu setin aslı moloz taş duvar iken, onarım sonunda kefeki taşından düzgün bir şekilde örülerek orjinalliği bozulmuştur. (Resim: 12, 12a). Vakıfnamesinde belirtildiğine göre bu bölümün, ileride kendisine medfen olması için Mimar Sinan tarafından müşebbek taşlarla çevrildiğine yukarıda değinilmişti. Yani burası kendi evine bitişik olan taraf dışında, üç yanı duvarla çevrelenerek yoldan ayrılmıştı. Bu çevre duvarının karşılıklı iki kenarında bulunan şebekeler bugün de vardır. Bu iki kenarı, kuzey yönünde birleştiren duvarda şebeke olup olmadığı belli değildir. Zira sebilin giriş bölümünün bir kenarını oluşturduğu sanılan hazirenin kuzey duvarı, onarım sırasında ortadan kaldırılmıştır. Fakat eski resimlerden anlaşıldığına göre, üst tarafında iç ve dış yüzü işlenmiş bir friz vardır ki; (Resim: 13) bu eleman bugün hazire duvarının sadece karşılıklı iki kenarı üzerinde yer almaktadır. (Resim: 2, 6). Aradaki fark, yeni yapılan frizin yalnız dış kısmının işlenmiş olmasıdır. (Resim: 6, 6a).

Hazirenin karşılıklı iki duvarında bulunan ve Mimar Sinan tarafından yaptırılan orjinal şebekeler de onarım sırasında şekil ve sayı bakımından çok değişikliğe uğramışlardır. Şöyle ki: her ne kadar Fetva Yokuşu yönün-

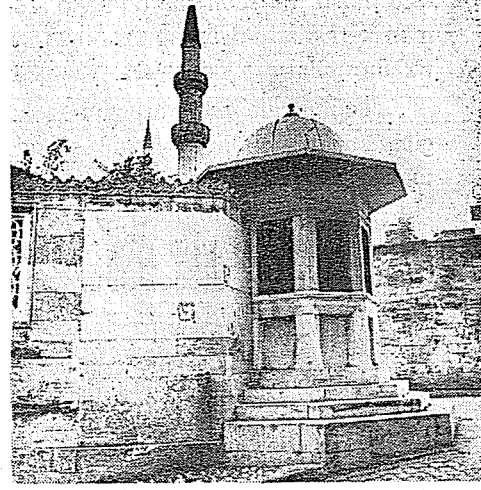
16. Ahmet Refik - Türk Mimarları, İstanbul 1936, s: 99
Saadi Nazım Nirven - İstanbul Suları, İstanbul 1946, s: 159-161
Bilinen eski su yolu haritalarında da, sebile su geldiğini belirten bir durum yoktur.

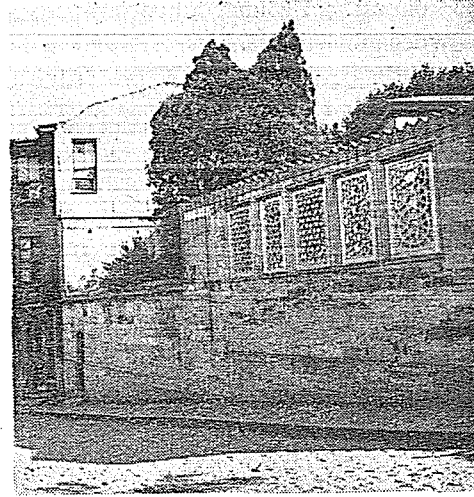
Resim 13. Hazirenin iç durumunun 1933 deki görünüşü. Tübbenin orijinal durumunun onarım ile bozulmadığı anlaşılmaktadır. Sebil ile hazire arasındaki duvarın frizi de açıkça bellidir.

Resim 15. Sultan Mahmut ve Mimar Sinan vakfı olan dükkân arsasının hazire setinden görünüşü.

Resim 14. Sebile Fetva yokuşundan bakış: Sebilin onarım sonunda iptal edilen dış kapısı, fotoğrafta görülen mermer kaplı kısımda yer alıyordu.

Resim 16. Fetva Yokuşu'nun başından hazire duvarının görünüşü: Fotoğrafın solundaki basit kapı hazireye eklenen mektep arkasına açılmakta ve Mimar Sinan'ın türbesine geçişi sağlamaktadır.

deki, müşebbek taştan ve değişik şekillerde işlenmiş olan şebekelerin sayıları değişmemiş ise de hepsi yeniden ve farklı örnekte yapılmıştır. (Resim: 6, 6a). Fakat hazirenin Mimar Sinan Sokağı yönündeki duvarının önceden herbiri ayrı şekil gösteren şebekelerinin sayıları, onarım sonunda dörtten dokuza çıkmıştır. Bu cephedeki -aynı zamanda haziredeki- şebekelerden yalnız bir tanesi orjinal olup (Eski Eserleri Koruma Encümeni kayıtlarına göre), diğerleri onun şekli örnek alınarak yapılmışlardır. Bunun sonucu olarak da, bugün bu cephedeki şebekelerin hepsi -aslındaki gibi değişik değil- aynı görünüşe sahiptirler. (Resim 12, 12a).

Sözü edilen cephedeki şebekelerin sayısının artışına sebep, onarım sırasında, hazirenin bitişiğinde bulunan dükkânın istimlak edilerek arsasının topluluğa eklenmesidir (Resim: 15). Bunun da nedeni, dükkân parselinin tapu kayıtlarında Mimar Sinan ve Sultan Mahmut vakfı olarak gösterilmiş olmasıdır (Şekil: 1). Fakat şu husus unutulmamalıdır ki, Mimar Sinan şebekeli bir duvar ile yalnızca türbesinin bulunacağı hazireyi sınırlandırmıştır.

Ayrıca sebile girmek için kullanılan ve kaldırıldığından yukarıda söz edilen kapı yerine, (Resim: 11, 11a, 14), bu küçük topluluğun girişini sağlamak için, onarım sonunda, Fetva Yokuşu'nun aşağısına doğru, yeni bir kapı açılmıştır. Bu basit kapı, Mimar Sinan'ın orada vakfettiği mektebin, şimdi topluluğa eklenmiş bulunan arsasının bir köşesinde yer almaktadır (Resim: 16), (Şekil: 1).

Sonuç

1964 de Venedik'te, anıtların korunması ve onarılması ile ilgili milletler arası kongrede alınan kararlara göre restorasyonun gayesi, «anıtın estetik ve tarihî değerlerini korumak» şeklinde belirtilir. Yani anıtın, her iki yönden de belgesel niteliği bozulmamalıdır. Hattâ öyle ki, yenilenecek bölümlerin orjinal kısımlardan ayırd edilebilecek şekilde anıta eklenmesinin gerektiği saptanmıştır.

Bu noktalar açısından ele alınacak olursa, 1933 deki onarım çalışmalarının başında bu köşenin otantik durumu etüd edildi ise alınan sonuç düşündürücüdür. Yani «faraziyenin başladığı yerde restorasyon durur» ilkesine olumsuz yönden uygun bir durum göstermektedir.

Şu halde onarım çalışmalarında, yapının otantik durumunun gayet iyi incelenmesi yanında, konu ile ilgili diğer ilkelere de uyulmalıdır. Bu arada, onarım çalışmaları ile ilgili dökümanların, arşiv niteliğinde bir araya getirilip faydaya sunulmasını dilemek yerinde olur.

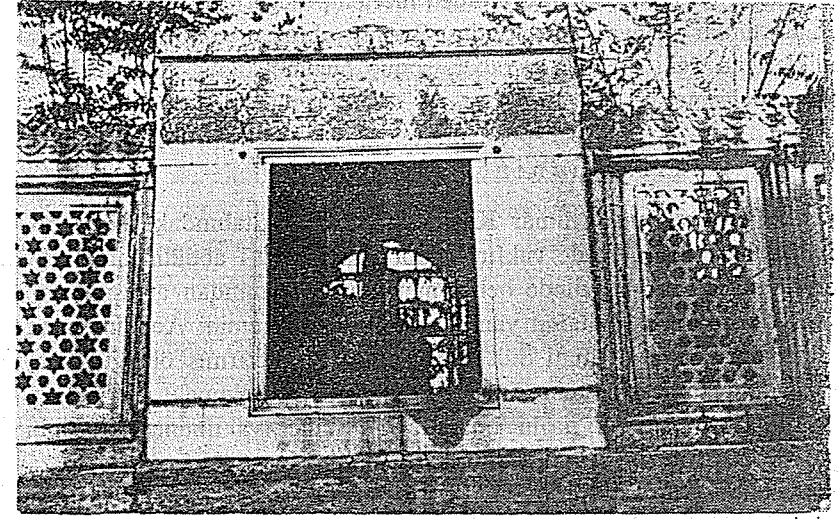

Hemen burada sözü edilmeden geçilmeyecek bir husus daha vardır. Yazının konusu olan küçük topluluk, orjinal türbesi, zarif hazire duvarları ve sade sebili ile kişiliği olan bir görünüşe sahiptir; fakat onarımları ile Mimar Sinan'ı anma günleri¹⁷ dışında terkedilmiş ve bakımsız bir haldedir. Kişiliğini ve gücünü mimarlık tarihi dünyasına kabul ettirmiş olan Mimar Sinan'ı ve diğer mimarlarımızı ihmal etmek bir yana, derhal bilimsel şekilde sahip çıkmak zamanı gelmiş ve geçmiştir.

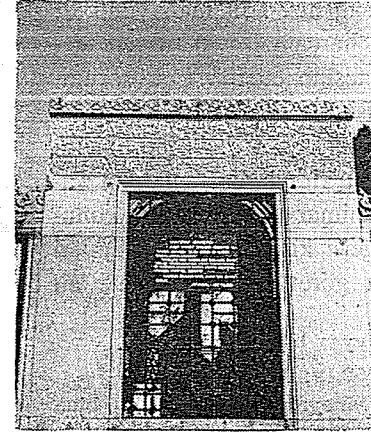
3 — MİMAR SİNAN'IN GERÇEK VAKIFNAMESİ

Bugüne kadar Mimar Sinan'a ait iki vakıfnamenin varlığından söz edilmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı'nın «Mimar Koca Sinan» adlı eserinde yayınlanan ve Mimar Sinan'a maledilmiş olan bu vakıfnamelerden ilki 971/1563-64 tarihinde hazırlanmıştır. İkinci vakıfname tarihsiz olmakla beraber, yazarın yaptığı araştırmalara göre tasdik tarihinin 994/1586 senesine rastladığının saptandığına yukarıda değinilmişti. Aynı eserde, vakıfnamelerden elde edilen bilgilerden faydalanılarak, Mimar Sinan ile ilgili bazı noktalar ortaya konmuş veya aydınlığa çıkarılmıştır. Çeşitli hususlarda varılan bu sonuçlar, zaman zaman bazı çalışmalarda kaynak-olma niteliğini göstermiştir¹⁸.

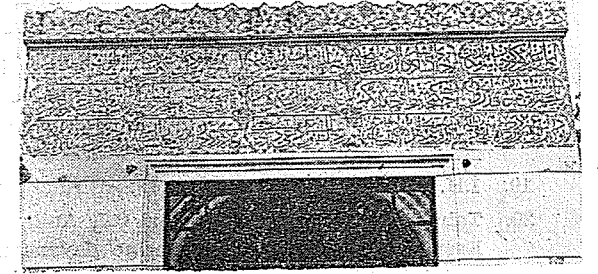
17. Mimar Sinan'ın ölüm yılı, değişik görüş ve tartışmalar sonucunda türbesinin kitabesindeki tarih mısraına ve arşiv vesikalarına dayanarak 996/1588 olarak saptanmıştır. Oysa kitabe de sondan bir önceki mısranın üst kısmında 996 tarihi rakamla yazılıdır. (Resim: 17, 17a, 17b). Mimar Sinan'ın ölüm günü olarak da çeşitli tarihler gösterilmektedir. Günümüzde 9 Nisan, evvelen 9 Kânünevvel (10 Kânünevvel 1924 tarihli Cumhuriyet gazetesi) olarak kabul edilen Mimar Sinan'ın ölüm günü için ileri sürülen diğer bir tarih de 17 Temmuz 1588 (G. Goodwin - A History of Ottoman Architecture, s: 335) dir.
18. Ernst Egli - Sinan, Switzerland 1954, s: 24 ve sonra çeşitli sahifelerde. Afetinan - Sinan, Ankara 1956, s: 56, 58
Doğan Kuban - Mimar Sinan ve Türk Mimarîsinin Klasik Çağı, Mimarlık 1967-11
Aygen Bilge - Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar, Mimarlık 1969-5, s: 33
Erdem Yücel - Mimar Sinan Mescidi, Sanat Tarihi Araştırmaları III, İstanbul 1970, s:
Godfrey Goodwin - A History of Ottoman Architecture, London 1971, s: 201

Resim 17. Mimar Sinan türbesinin şair ve nakkaş Sai tarafından yazılan kitabesi ile hacet penceresinin eski bir fotoğrafı.

Resim 17a. Türbenin kitabesi ve hacet penceresinin bugünkü durumu: Hacet penceresinin onarım esnasında büyütülmüş olduğu dikkati çekmektedir.

Resim 17b. Mimar Sinan türbesindeki kitabenin ayrıntılı fotoğrafı: Dikkat edilirse sondan bir önceki mısra da Mimar Sinan'ın ölüm tarihinin 966 olarak rakamla yazılı olduğu görülmektedir.

Ancak bu iki vakıfname yeniden incelenip değerlendirildiğinde bazı değişik durumlar ortaya çıkmaktadır. Sorun yalnızca vakıf sahiplerinin asıl kimlikleri ile ilgili olmakla beraber, sonuç bugüne kadar inanılan bazı hususların değişmesine yol açacaktır.

İki Vakıfnamenin Sahipleri

İ.H. Konyalı'nın «Mimar Koca Sinan» adlı kitabındaki 971/1563-64 tarihli birinci vakıfnamede vakfın sahibi «Sinan ibn-i Abdülmennan el-emin al-el bina-is sultanî» şeklinde belirtilmektedir¹⁹. Tanımdan anlaşılacağı üzere, vakfı yapan kişi, sultanın yani Kanunî'nin bina emini Abdülmennan oğlu Sinan'dır. Zaten Kanunî Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu Süleymaniye Camii'nin bina emininin Sinan Bey olduğu da bilinmektedir²⁰.

Tanzim ve tasdik tarihi bulunmayan ikinci vakıfnamenin sahibi ise «ayn-i a'yan-ı mühendisin zeyn-i erkân-ı müessisin üstad-ı esâtizzat-i zaman reis-i cehabiset-it-devran öklidis-il-asr-ı velevân mimar-ı sultanî ve mualim-i hakanî el mahfuf bisunûf-i avatîf-il melik-il-mennan sinan ağa ibn-i abdurrahman» şeklinde nitelendirilerek açıklanmaktadır²¹. Görüldüğü gibi, ilk vakıfnamenin sahibi Sinan'ın görevinin «bina eminliği», ikinci vakıfnamedeki Sinan'ın görevinin ise «mimarlık» olduğu açıkça belirtilmektedir.

Burada bir an için «bina emini» ve «mimar» kelimelerinin anlamları üzerinde durmak yerinde olur. Bina emini, devlete ait binaların inşa ve tamir edilmesine idarî yönden memur edilen bir şahıstır. İşin malî yönü ile uğraşır, usta, amele ve malzeme sağlar, yapılan harcamaları defterlere geçirip, işin bitiminde icmalini yaparak padişaha teslim ederdi. Çok sorumluluk yüklü işleri kapsamına alan bu göreve gelişigüzel kimseler getirilmez, her bakımdan iyi tanınmış, becerikli ve güvenilecek kişiler seçilirlerdi. Şimdiye kadar ele geçen inşaat masraf defteri ve bazı kitaplarda, anlatılan yapıların mimarları genellikle ismen tanıtılmayıp «mimar» denerek söz konusu edildiği halde, bina eminlerinin önemli ve değerli kişiler olduğu, isimleri de verilerek belirtilmiştir²². Hassa mimarlarının görevleri ise, devlete ait

19. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 18. «Birinci Vakfiyye» bölümünde.

20. Tahsin Öz - İstanbul Camileri C.I, Ankara 1962, s: 132
Eserde, inşaat icmal defterlerine dayanarak, Süleymaniye Camii'nin bina emininin Sinan Bey olduğu anlatılmaktadır.

21. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 72. «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyyesinin Metni» bölümünde.

22. Bu konuda örnek olarak, Kanunî Sultan Süleyman'ın yaptığı işleri anlatan, Eyyubi'nin Padşahname'si gösterilebilir. Bu eserin, Kâğıthane'deki

çeşitli yapılan plânlarını ve keşiflerini hazırlamak, görevlendirildikleri yapım işinin keşfine göre yürütülmesini sağlamaktı. Aynı zamanda halkın inşaat ve onarım ruhsat işleri ile ilgilenmek, eyalet mimarlarının ehliyetlerini saptamak ve arazi anlaşmazlıklarını gidermek de hassa mimarlarının görevleri kapsamına giriyordu. Harp zamanlarında, yol boyunca yapılması gerekli imar hareketleri de mimarbaşının yönetiminde olurdu.

Demek ki mimarlık daha çok teknik, bina eminliği ise idarî birer görevdir. Mimarlık meslektan olmayı gerektirir, bina eminliği ise güvenilecek ve o görevi becerebilecek bir kişiye verilebilir. Yani bina eminliği ile mimarlık, birbiri ile karıştırılmıyacak, ayrı nitelikte iki görev olup, mimar bir dereceye kadar bina eminine karşı sorumlu idi. Yakın devirlerde mimarlık ve bina eminliği görevinin aynı kişiye verildiği görülmüş ise de çok ender bir durumdur²³. Zaten bu da düşüş devri koşullarının bir sonucu olsa gerektir. Demek ki aslında bir mimar, -yetenekleri el veriyorsa- bina eminliği yapabilir ama, bina emininin mimarlık yapamayacağı ortadadır.

Bu bilgilerin ışığında, sahiplerinin ismi Sinan olan ve bölümün başında söz konusu edilen iki vakıfnameden ilki bina emini Sinan'a, öbürü ise mimar Sinan'a aittir. Zaten bu hususun vakıfnamelerde yeteri kadar belirtildiğine yukarıda değinilmişti. Üstelik 971 tarihli vakıfnamenin altına eklenmiş olan, köle ve cariyeler hakkındaki vasiyette de, Sinan ismi bina eminliği görevi ile birlikte belirtilmiştir²⁴. Kaldı ki Mimar Sinan'ın görevleri arasında, gerçekten itibarlı bir mevki olan bina eminliği de bulunsaydı, vakıfnamede kişiliği süslü bir şekilde ve bütün nitelikleri ile anlatılırken bu husus da belirtilirdi. Bu konuda belge niteliğindeki bir kaynak da, Süleymaniye külliyesi inşaat icmal defterlerinin başındaki açıklamadır. Bu açıklamada, külliyedeki yapılan bina emininin Sinan Bey, mimarının da Sinan olduğu tek tek belirtilmiştir²⁵.

Vakıfnamelerin metni de ele alınacak olursa, görülür ki, aralarında tek kesin ortak yön aynı isme sahip bulunmalarıdır. Vakıfnamelere göre ikisinin de doğuşları hristiyan aslından olup, ilkinin baba ismi Abdülmennan,

su kemerlerinin inşasını anlatan bölümünde, yapıların bina emini olan Yenigeri Ağası Ali Ağa'dan, ismi ve nitelikleri övgü ile belirtilerek söz edilmektedir. Oysa bu ünlü yapıların yaratıcısı olduğu bilinen, devrinin yüce mimarı Koca Sinan için sadece «mimar ağa» deyimini kullanılmaktadır.

23. Doğan Kuban - Türk Barok Devri Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul 1954, s: 25

24. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 129

25. Tahsin Öz - İstanbul Camileri, Cilt I, Ankara 1962, s: 131

Mimar Sinan'ın baba ismi de Abdurrahman olarak gösterilmiştir. Bina emini Sinan Bey'in vakıfnamesindeki şahıslar arasında hiç mimar bulunmadığı halde, Mimar Sinan'ın vakıfnamesinin 41 şahidinden 8 kişisi mimardır²⁶.

Her iki vakıfname sahibinin eşleri ve çocuklarının isimleri arasında da bir benzerlik yoktur ki²⁷ bu da vakıf sahiplerinin aynı kişiler olmadığına bir delil sayılabilir. Aksi takdirde, olağanüstü durumlar dışında, hiç değilse çocuklarının veya torunlarının isimlerinin ikinci vakıfnamede geçmesi gerekirdi.

Vakıfnamelerde sözü edilen mülkler arasında da bir ilişki yoktur. Bu konuda tek bir benzerlik vardır ki, o da her iki vakıf sahibinin de Süleymaniye semtinde evlere sahip olmalarıdır. Vakıfnamelerin sahipleri aynı kişiler olsalardı, mülklerinin hiç değilse bir kısmı her iki vakıfnamede de söz konusu olabilirdi. Zaten ikinci vakıfnamede, Mimar Sinan'ın daha önce vakıf yaptığına dair hiçbir belirti yoktur. Oysa ki bina emini Sinan Bey'e ait vakıfnamede, kendisinin daha önce de vakıf yaptığı belirtilmiştir²⁸.

Gerçekler ve Düzelmeleri Gereken Yanlışlar

Şu halde Mimar Sinan'ın gerçek vakıfnamesi, tarih bulunmayan ve fakat kendisini tam anlamı ile tanıtan vakıfnamedir. Demek ki bugüne kadar her iki vakıfnamenin de Mimar Sinan'a maledilmesi ile elde edilen bilgi ve varılan sonuçlarda değişiklikler olacaktır. Önce Mimar Sinan'ın, bina emini Sinan Bey'in yakınlarının da katılımıyla hazırlanıp ortaya konulan şerhleri düzeltilmelidir²⁹.

İlk vakıfnameye dayanarak, Mimar Sinan'ın azadlı bir köle olup olmadığı yolundaki tartışma da her iki vakıfnamenin ona maledilmesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Mimar Sinan'ın tek ve kesin vakıfnamesinin ortaya konması ile de bu tartışma kendiliğinden çözümlenir. Zira kendi vakıfnamesine göre Mimar Sinan'ın devşirme olduğu kesinlikle anlaşılmaktadır. Böylece kölelik ile acemi oğlanlığı arasında kurulmak istenen bağlantı da ortadan kalkar³⁰.

26. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 82

27. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 78-80

28. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 22. Yanlışlıkla Mimar Sinan'a vakfedilen «Birinci Vakfiyye» bölümünde.

29. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 158

E. Egli - Aynı eser, s: 39

30. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 29-44

Mimar Sinan'ın asıl vakıfnamesi saptandıktan sonra, mülklerle ilgili bazı hususların da yeni duruma göre değişmesi gerekecektir. 971/1563-64 tarihli ve bina emini Sinan Bey'e ait olan vakıfnamede sözü geçen mülklerin üzerinde durarak yanlışlıkla Mimar Sinan'a maledilenleri ayırmak yerinde olur.

Eski İmaret Mahallesi'nde bulunan ve 971/1563-64 tarihli vakıfnamede sözü edilen mescit, vakıfnamenin sahibi bina emini Sinan Bey tarafından vakfedilmiştir. Vakıfnameye göre sonradan camiye çevrilmesi istenmiş olan bu mescit³¹, Fener'e bağlı Haydar mahallesinde gösterilmiştir. Bugün izi kalmamış olan Kadıçeşme'deki Sinan Ağa camii hakkında çeşitli kaynaklarda şu bilgiler vardır: Hadikatül Cevami (C.I, s: 122-123) «Sinan Ağa camii der kur'bi Yarhisar» başlığı altında bu camiden şu şekilde söz etmektedir: «Banisi Fatih Camii'ne bina emini olmuştur. Mihrap önünde medfundur. Mektebi vardır. Karşısında Damat Mehmet Efendi medreşesi vardır ki banisi anda medfundur, ve yanında Şeyhülislâm Mehmet Salih Efendi medfundur. Mukabilinde Pîr Mustafa Paşa'nın mektebi ile Yenihamam demekle maruf hamamı ve mahallesi vardır.»

Tahsin Öz'ün «İstanbul Camileri» adlı eserinde de (C.I, s: 122) Hadikatül Cevami'deki bilgi «yıkılmıştır» kelimesi katılarak tekrarlanır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin «Fatih Devri Mimarisi» adlı eserinde (s: 22), kaynak göstermeden aynı bilgi tekrarlanmış ve Sinan Ağa camii bir Fatih devri yapısı olarak musakkafatı arasına alınmıştır.

Oysa Fatih Camii'nin mimarları konusunda bilgiler varsa da, Sinan Ağa adında bir kimsenin bu mabedin bina emini görevinde bulunduğu dair Hadikatül Cevami'den başka bir kaynak eserde kayda rastlanmıştır değil. İbrahim Hakkı Konyalı, bina emini Sinan'ın Fatih Camii ile ilgisi olmadığını belirtmişse de, bu camii yanlış değerlendirilen vakıfname nedeni ile Mimar Sinan'a maleder³².

İnceleme sonucu vakıfnamenin Mimar Sinan'a değil de, Süleymaniye Camii'nin bina emini Sinan Bey'e ait olduğu kesinlikle ortaya çıktığından, bu vakıfnamede anlatılan ve mescit olarak inşa edilip sonradan cami niteliğini kazanan mabet de Mimar Sinan'ın değil, bina emini Sinan'ındır. Do-

31. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 20

32. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 95

layısıyla çevresinde defnedilmiş olanların da Mimar Sinan ile uzak yakın hiçbir ilişkisi yoktur³³.

Bu konuda eklenmesi gereken bir husus daha vardır. Saî, Tezkeretül Ebniye'nin camiler bölümünde «Sinan Ağa Camii Kadıçeşmesi kurbinde» açıklaması³⁴ ile bir camiden söz etmektedir. O bölgede bu isimde başka bir cami bulunmadığına göre, bina emini Sinan Bey'e ait bu cami, -Saî'nin listesinde olması göz önüne alınırsa- Mimar Sinan'ın bir eseridir. Aynı zamanda gerçek vakıfnamesine bakılacak olursa, Mimar Sinan'ın bir tek mescit vakfetmiş olduğu anlaşılmaktadır³⁵. O da Yenibahçe'de, yanında sübyan mektebi ve çeşmesi ile ufak bir topluluk meydana getiren Mimar Sinan Mescididir. Zaten Tezkeretül Ebniye'nin mescitler bölümünde, kendisi için inşa ettiği bu mesciti, «bu fakirülhakirin mescidi Yenibahçe kurbinde» şeklinde belirtir³⁶. Başka da kendisine ait hiçbir cami veya mescitten söz etmemiştir; aynı durum vakıfnamesinde de görülür; yani Mimar Sinan bir tek mescit vakfetmiştir. Şu halde Kadıçeşme'deki Sinan Ağa Camii bina eminine aittir; ama Mimar Sinan'ın eseri olabilir.

Yine bina emini Sinan Ağa'nın 971/1563-64 tarihli vakıfnamesinde adı geçen evleri, anbarları, ahırları ve değirmeni ile Eyüp-Cebeci köyünde vakfedilen çiftliğin de Mimar Sinan'a ait olmadığı ortaya çıkmaktadır. O devre ait bir belgede «Sinan Ağa Çiftliği» şeklinde sözü edilen yer³⁷, bina emini Sinan Ağa'nın Cebeci köyündeki bu çiftliği olup vakfediliş şeklinden çıkan anlama göre ölümünden sonra satılmış olsa gerektir³⁸.

Aynı vakıfnamede yer alan İzmit-Sığırlık köyündeki çiftlik ve Gümülçüne'deki emlak da Mimar Sinan'a ait olmayıp, bina emini tarafından vakfedilmiştir³⁹. Kısacası ilk vakıfnamede adı geçen vakıfları, gerçekten Mimar Sinan tarafından vakfedilenlerle karıştırmamak gerekir.

Mülkleri yönünden aynı değil fakat tek benzer yönleri, her iki Sinan'ın da Süleymaniye semtinde ev vakfetmiş olmalarıdır. Hiç kuşkusuz, -tanımla-

33. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 91-94 de Kadıçeşme'deki Sinan Ağa Camii çevresine defnedilmiş olanlar Mimar Sinan'ın yakınları olarak gösterilmektedir.

34. Ahmet Refik - Mimar Sinan, Kanaat Kütüphanesi 1931, s: 64

35. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 72, 75. «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyyesinin Metni»nde.

36. Ahmet Refik - Aynı eser, s: 66

37. Aygen Bilge - Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar, Mimarlık 69-5, s: 17-34

38. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 23-24

39. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 19, 24

malara göre- bu evler birbirinden farklıdır. Bina emininin Süleymaniye Camii civarında vakfettiği evleri, vakıfnamede sadece komşu mülkler belirtilerek anlatılmıştır⁴⁰.

İkinci, yani Mimar Sinan'a ait tarihsiz vakıfnamede, büyük mimarın Süleymaniye'deki evi gayet iyi tanımlanmakta, bütün nitelikleri belirtilmektedir. Hattâ ölünce defnedilmek üzere kendisi için evinin kuzey tarafında yer ayırdığına dair vakıfnamede yazılan hususlara yukarıda değinilmişti. Demek ki bugün türbesinin bulunduğu yerin güneyinde ve bitişiğinde Sinan'ın birkaç bölümlü büyük evi yer alıyordu. Yine vakıfnamede, evinin kible yönünde Kanunî Sultan Süleyman'ın medresesinin yer aldığı da belirtilmiştir. Zaten vakıfnamedeki bütün tanımlamalar bugünkü görünümüne tamamen uymaktadır⁴¹. Sonuç olarak bina emini ile Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki evleri arasında hiçbir benzerlik olmadığı görülmektedir.

Vakıfnamesine göre, aynı ada içinde Mimar Sinan'a ait bir mektep ve

40. İ.H. Konyalı, Aynı eser, s: 19. Bina emini Sinan Bey'e ait vakıfnamede bu ev şöyle anlatılmaktadır :

«... padişah-ı âlempenah halen bina buyurdıkları cami-i şerif kurbünde iki taraftan tarik-i âm ve bir taraftan tarik-i has ile ve kazzaz Hüseyin milki ile mahdud olan emlakini ve zikrolan mevzide Kamer hatun ibnete Mustafa Kethüda milki ile ve Derviş Çelebi odalarile ve Kazzaz Hüseyin milki ile ve târik-i hâs ile mahdud olan mülklerini ve...»

41. İ.H. Konyalı - Aynı eser, s: 72. Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki evi vakıfnamesinde oldukça ayrıntılı anlatılmıştır :

«... Kendü emlakından imaret-i sultaniye huriset an-ıl-âfat-is-semaviyyet-i vel-arziye kurbünde vaki' olan menzilin ki üç muhavviteyi müstemildir. Biri dahiliyye ve biri vüstaniyye ve biri hariciyyedir. Emma dahiliyyesi on bab ulvî evleri ve iki bab süflî evleri ve bir furunu ve iki hamamı ve bir mutbahı ve bir mahzeni ve beş kenifi müstemildir ve emma vüstaniyyesi iki bab ve bir gurfe ulvî evleri ki mabeynleri sofa ve önleri bahçe ve altı ahırdır ve ahırın önünde bir bab ev ki fevkinde bir mahzen vaki' olmuştur. Ve bir su kuyusunu müstemildir ve emma hariciyyesi birbirine muttasıl dört hüceratı müstemildir ve cümlelerin taraf-ı kabulü merhum ve mağfurunleh Sultan Süleyman Han aleyhirrahmet-ül v-er-rızvan medrese-i şerifelerine mentehi olup ve etraf-ı selâsesi tarik-i amme müntehidir. Cami-i tevabi' ve elvahiki ve tarayık-ı merâfikliyle vakfetti vedahi menzil-i mezkûre muttasıl yirmi bab dükkânlarını vakfetti ve ihdas olunan ulvî mektebini sıbyan-ı müteallimine vakfetti. Dahi menzil-i mesfurun taraf-ı şimalisine muttasıl olan muhavvita ki ahcar-ı müşebbeke ile ahsen-i vaz' üzere bina olunup vâkıf-ı mezbûre medfen olmak üzere tehye olunmuştur. vakfetti ve...»

birkaç dükkân da bulunuyordu ki bunlar da vakfedilmiştir⁴². Tapu kayıtlarında gösterilen mektep arsasının, bugün türbenin bulunduğu hazireye eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bina emini Sinan Bey ise, kendisinin ölümünden sonra, Eski İmarat mahallesindeki evinin denize bakan tarafının mektep yapılmasını istemiş ve vakfetmiştir⁴³.

Vakıfnamesine Göre Mimar Sinan

Mimar Sinan'ın 994/1586 tarihinde tasdik edildiği kabul edilen tek vakıfnamesinden öğrenilecek gerçek hususlar şunlardır:

Görevi, kökeni ve ailesi açısından :

- Vakıfnamesinde, Sinan'ın mimarlığı ve aynı zamanda mühendisliği, çeşitli nitelikleri de belirtilerek tam anlamı ile açıklanmaktadır⁴⁴. Bina emniyeti ile bir ilişkisi yoktur.
- Mimar Sinan'ın Kayseri çevresinden gelme bir devşirme olduğu da, baba isminden ve Kayseri'den getirtip müslüman ettiği kardeşlerinden anlaşılmaktadır⁴⁵. Esasen bu husus, Mimar Sinan'la ilgili diğer bazı belgelerden, örneğin Tezkeretül Bünyan'dan anlaşılmakta idi.
- Mimar Sinan'ın, vakıfnamesine göre tek eşi, Mihrî binti Mahmut Hatundur. Vakıfnamede belirli olan çocukları, Mehmet Bey -ki Sinan'ın sağlığında şehit olmuştur-, Ümmihan ve Neslihan Hatunlardır. Mehmet Bey'den Fahri isimli bir kız torunu, bir de vakfa mütevellî olarak seçtiği, evlâdından Derviş Çelebi vardır⁴⁶.
- Kayseri'de bulunan akrabalarından bazılarını İstanbul'a getirtip müslüman ettiği de bu vakıfnamede açıklanmaktadır. Bu açıklamalardan, kardeşinin oğlunun kızlarından Raziye ve Kerime, yine müslüman ederek ve Sekban olan kardeşinin oğlu Süleyman'ın kızı Ayşe'nin varlığı öğrenilmektedir⁴⁷.

42. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 72

43. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 23

44. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 72

45. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 78-79

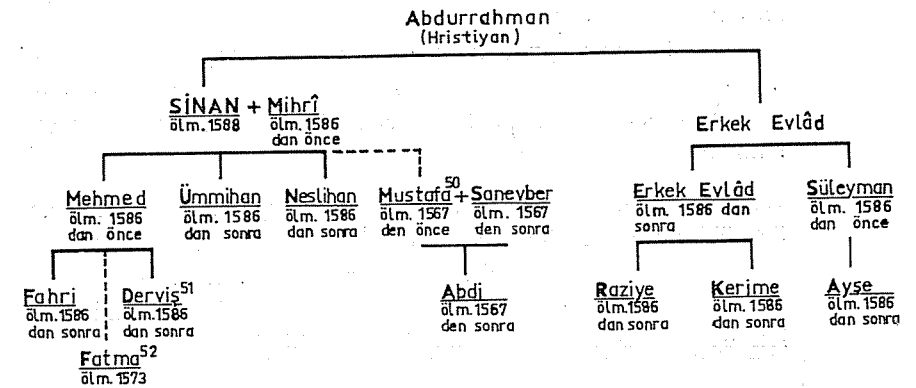
46. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 78-80

47. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 79

e) Evkafının mütevellîliğini daima mimarbaşılık görevinde bulunanlar yapacaklardır⁴⁸.

f) Vakıfnamenin 40 şahinden 8 i mimardır ve bunlardan 5 inin hristiyan asıllı olduğu anlaşılmaktadır⁴⁹.

Bu durumlara, yani vakıfnamesine göre Mimar Sinan'ın şeceresi şu şekilde saptanabilir :

Mimar Sinan'ın gerek İstanbul'da, gerekse İstanbul dışında vakfettiği mülkler incelenirse ortaya uzun bir liste çıkar. Aynı semtte olanların bir araya gelmesi ile bu liste şu şekilde toparlanabilir :

48. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 79

49. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 82

50. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, «Mimar Sinan'ın Alım Hücceti», s: 138-142
Mimar Sinan'ın oğlu olarak vakıfnamede Mustafa ismine rastlanmamakla beraber, alım hüccetinde adı geçmektedir.

51. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, «Mimar Sinan'ın Alım Hücceti», s: 138-142
Derviş'in adı vakıfnamede Mimar Sinan'ın evlâdından denilerek geçmekte, fakat alım hüccetinde kimliği Mehmet oğlu Derviş olarak belirlenmektedir.

52. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 149-151
Fatma'nın ismi vakıfnamede geçmemekle beraber, varlığı Edirne'deki bir mezardan öğrenilmiştir. Vakıfnamede yazılı Fahri ile Fatma'nın aynı kişi oldukları ihtimali, Fatma 981/1573 de ölmüş ve Fahri 994/1586 da hayatta bulunduğuna göre düşünülemez.

a) İstanbul'da :

- 1) Mimar Sinan, bugün de kendi ismi ile anılan mahallede mescit ve sibyan mektebi vakfetmiştir. Elli seneye yaklaşan mimarlık hayatı boyunca kendisi için yapabildiği tek anıtsal yapı olan orjinal minareli bu mescidi ve yanındaki sibyan mektebinin bugünkü durumu, mimarının ismine eklenen niteliklerle bağdaşmaktadır. Çevresinin gelişme durumu göz önüne alınırsa, bu toplulukla ilgili çalışmaları kısa zamanda sonuca vardırarak gerekmektedir. Yine bu topluluk içinde bulunan çeşmeden ortaya çıkan acı su ile, aynı semtteki 10 ev; sundurmalı, havuzlu, akarsulu, köşklü bostan; 7 odalı, 4 dükkânlı, 7 helâlî, 1 kuyulu menzili de vakfetmiştir⁵³.
- 2) İmaret-i Sultaniye civarında, yani Süleymaniye semtinde bulunan üç bölümlü ev de Sinan'ın vakfettiği mülkler arasındadır. Vakıfnamedeki ifadeden, kendisinin de orada oturduğu anlaşılan bu evin yanındaki 20 dükkân, sibyan mektebi, bugün türbesinin bulunduğu yer de aynı vakıfname ile vakfedilmiştir⁵⁴.
- 3) Mevlâna Ahaveyn mahallesinde 4 ev, Hafız Mustafa Çelebi mahallesinde 1 menzil ve 2 ev, Sarı Nasuh mahallesinde bir menzil, Muhtesip İskender mahallesinde 1 ev, Edirnekapı Sultan mahallesinde ev ve dükkân, Çıkrıkçı Kemal mahallesinde 2 ev vakfetmiştir⁵⁵.
- 4) Yukarıda sayılanların dışında vakfettiği dükkânlar ise, Çöplük İskelesi Ayazma yakınında 4 adet, -ayrıca 1 menzil ve kayıkhanesi-, Unkapanı'nda 1 ve ayrıca deniz kenarında 8 adet olmak üzere toptan 13 tanedir⁵⁶.
- 5) Bunlardan başka İstanbul Haslar kazası (Eyüp) Soğanlı köyünde bir çeşme, Hoca Veys mahallesinde bir maslak, Hüma Hatun'un yaptırdığı camie akıttığı suyun yolunu da vakfetmiştir⁵⁷.

53. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 72

54. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 72-73

55. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 73-74

56. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 74

57. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 75

b) İstanbul dışında :

Mimar Sinan İstanbul dışında, Vize Sancağı Urgaz köyünde bir çeşmeyi, Kayseri Sancağı'nın Ağırnas köyünde bir çeşme ve yanındaki araziye, yine Kayseri'de Gergeme köyündeki 4 göz değirmenin vergisini de vakfetmiştir⁵⁸.

Mimar Sinan bunlardan başka Yenibahçe'deki mescidine bir hüviyyat kitabı da vakfetmiştir. Özenilerek hazırlandığı anlaşılan bu kitabın, müslümanlığın ana ilkelerine göre konulmuş olan kuralları belirten bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 300 000 akçe de yine vakıfnamesine göre Mimar Sinan tarafından vakfedilmiştir⁵⁹.

S o n u ç

Bugün için Mimar Sinan'a ait tek bir vakıfname bilinmektedir. Bu da 994/1586 tarihinde tasdik edildiği saptanan ve vakfedenin Mimar Sinan olduğunu tam olarak belirten vakıfnamedir. Bu vakıfname Vakıflar Umum Müdürlüğü arşivinde, 576 numaralı defterin birinci cildinde ve aslından kopya olarak kayıtlı bulunmaktadır⁶⁰; Aynı zamanda İ.H. Konyalı'nın «Mimar Koca Sinan» adlı eserinde «Mimar Sinan'ın İkinci Vakfiyesinin Metni» başlığı altında yayınlanmıştır.

İ.H. Konyalı tarafından aynı eserde yanlışlıkla ona maledilen 971/1563 tarihli diğer vakıfname Mimar Sinan ile ilgili ve onun hakkında kaynak olmaz; bu vakıfname Kanunî Sultan Süleyman'ın bina emini Sinan Bey'indir; ona ait bilgilerin edinilebileceği bir belgedir.

Mimar Sinan'ın tek ve gerçek vakıfnamesinin saptanması ile özellikle hayatı bir açıklık kazanmaktadır. Bu da kendisi ve eserleri hakkında yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

58. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 75

59. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 76

60. İ.H. Konyalı - Aynı Eser, s: 50

R E S U M É

L'origine de la sebil (fontaine publique) qui est près du petit cimetière de Koca Sinan à Süleymaniye fut mise au jour grâce à un document qui se trouve à la direction générale des Archives de la Présidence du Conseil. Selon ce document, la sebil fut construite d'après le désir du peuple et de Koca Sinan, sous les ordres de Murad III, à la mémoire de Kanunî Süleyman, comme oeuvre de bien-faisance accordée au peuple. Selon la date du document (995/1587) et de la mort de Sinan (996/1588) on peut dire que cette sebil fut construite en 995/1587 et est la dernière oeuvre du Grand Maître.

En 1933 le tombeau de Koca Sinan et la sebil furent restaurés. Cette restauration a occasionné certains changements dans leurs formes authentiques. Par exemple, malgré que les fonctions de la sebil et du petit cimetière sont différentes, le mur qui les séparait fut démoli; la porte de la sebil fut supprimée; la plate-forme du cimetière de Sinan qui était moellon fut transformée en pierre de taille. Malgré que le tombeau baldaquin a pu conserver son authentique apparence, le petit cimetière entouré d'un mur avec grillage en marbre que le Grand Maître avait lui même préparé et mis en son Vakıfnamê, fut agrandi.

Jusqu'à nos jours on a attribué à Koca Sinan deux Vakıfnamés (fondation religieuse). İbrahim Hakkı Konyalı les a publiés dans son oeuvre «Mimar Koca Sinan». Ceux Vakıfnamés décrivent très nettement le caractère et les professions de leurs fondateurs. En les étudiant on comprend que le Vakıfnamé daté 971/1563 appartient à «bina emini Sinan Bey», qui était l'intendant de Kanunî Süleyman pour les affaires de construction. Dans l'autre vakıfnamé qui n'a pas de date et que l'on suppose qu'il a été préparé en 994/1586, il est écrit que le fondateur était «L'architect Sinan Ağa». D'après cela, la généalogie de Koca Sinan et divers faits acceptés jusqu'à nos jours subissent quelques changements. Ainsi le seul et véritable Vakıfnamé de Koca Sinan est celui qui se trouve dans les Archives de Vakıflar Başmüdürlüğü d'Ankara.

MİMARİ SÜSLEMEDE RENK UNSURU OLARAK KULLANILAN KERAMİK ÇANAKLAR

Yıldız DEMİRİZ

Çini, sırlı tuğla, taş ve tuğlanın veya çeşitli renklerde tuğlanın birlikte kullanılması gibi mimarî süslemenin aslı unsurları yanısıra, aslında bu iş için yapılmamış bir malzeme de bilhassa ortaçağda çeşitli çevrelerde bu maksada hizmet etmiştir. Bu malzeme renkli keramik tabak ve çanaklardır. İtalya'da bunlar için «bacini» teknik terim haline gelmiştir. Kelime anlamı leğen olmakla beraber, kullanılan/keramik genellikle küçük ölçüde, sofraya tabağı, çorba kâsesi olabilecek kaplardan ibarettir. Dilimizde «çanak» bu anlamı en iyi ifade edebilecek kelime olduğundan tercih ettik.

Keramiğin ilk amacından farklı şekildeki bu kullanılışı ile ilgili araştırmalar ve yayımlar azımsanmayacak kadardır. Ballardini, İtalya'da Ravenna ve Ravello'daki bazı örneklerle ilgili makaleler neşretmiştir¹. Yunanistan'daki örneklerden bazı genel yayımlarda, bilhassa keramik ve yapıların tarihlendirilmesi ile ilgili olarak bahsedilir². Ayrıca Carswell, Aynarozdakileri³, Megaw ise Yunanistan'daki muhtelif Bizans yapılarındaki örnekleri in-

1. G. Ballardini, La ceramice del campanile di S. Apollinare Nuovo in Ravenna, *Felix Ravenna*, 1, 1911, s. 31-42; 4, 1911, s. 150; ay. yazar, Ancora le ceramiche di S. Apollinare Nuova, *Felix Ravenna*, 2. Suppl. 1916, s. 151-153 ve The Bacini of S. Apollinare Nuovo, Ravenna, *Burlington Magazine*, 22, 1918, No. 181, s. 128-135; de Ravenna'daki S. Apollinare Nuovo'nun 'Bacini'lerinden, yine aynı yazar tarafından, 'Bacini' orientali a Ravello, *Bolletino d'Arte*, XXVIII, 1933-34, s. 391-400 de ise Ravello'daki bir ambondan bahsedilir.
2. G. Millet, *L'école grecque dans l'architecture Byzantine*, Paris 1916; D. Talbot Rice, *Byzantine Glazed Pottery*, Oxford 1930.
3. J. Carswell, Pottery and tiles on Month Athos, *Ars Orientalis*, 6, 1966, s. 77-90.